

Віолетта Лапно,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки і психології
Коломийського інституту
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ КУРСІВ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ У СИСТЕМУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

В статті окреслено провідні аспекти проблеми інтеграції християнських цінностей у виховний процес сучасної української школи. Автор наголошує, що вивчення предметів духовно-морального спрямування не може розв'язати усіх нагальних потреб виховання учнівської молоді, оскільки кожна з навчальних дисциплін покликана вирішувати різні виховні завдання. Проблема ускладнюється нестачею кваліфікованих педагогічних кадрів здатних на високому професійному рівні викладати зазначені навчальні курси. Пропонується низка заходів щодо універсалізації та оптимізації виховного потенціалу навчальних курсів духовно-морального спрямування.

Ключові слова: *поліконфесійність, поліетнічність, релігійний світогляд, світський характер освіти, навчальні курси духовно-морального спрямування, кваліфіковані педагогічні кадри.*

В статье обозначены основные аспекты проблемы интеграции христианских ценностей в воспитательный процесс современной украинской школы. Автор отмечает, что изучение предметов духовно-морального направления не может решить все проблемы, связанные с воспитанием учащейся молодежи, поскольку каждая из учебных дисциплин призвана решать различные воспитательные задачи. Проблема усугубляется нехваткой квалифицированных педагогических кадров способных на высоком профессиональном уровне преподавать эти учебные курсы. Автор предлагает рекомендации по универсализации и оптимизации воспитательного потенциала учебных курсов духовно-нравственного направления.

Ключевые слова: *поліконфесійність, поліетнічність, релігійне мировоззрення, світський характер освіти, курси духовно-морального спрямування, кваліфіковані педагогічні кадри.*

The article is written about the problems of Christian values integration in modern Ukrainian school education. The author argues that studying the spiritual and moral direction can not solve all the needs of education students.

Because each of the subjects solve various educational tasks. Problem complicated by the fact that there are few teachers who can teach professionally. The author offers universalization and educational opportunities optymizutsiyu objects of spiritual and moral guidance.

Key words: *multikonfesiynist, multiculturalism, religious outlook, secular education, subjects spiritual and moral character, professional teachers.*

З набуттям незалежності України питання про значення морально-релігійного виховання у царині виховного впливу на дитину було вирішено на законодавчому рівні: школа відокремлена від церкви, дітям і молоді надана свобода релігійного вибору поза межами школи. З світської точки зору це сприяє свободі віросповідання й запобігає виникненню конфліктів на релігійному ґрунті в осередку учнівського колективу.

Водночас за визнанням багатьох видатних педагогів (Г. Ващенко, Ю. Дзеровича, О. Духновича, І. Огієнка, С. Русової, К. Ушинського) українська культура зберігає численні скарби християнської педагогіки, спроможні вдосконалити процес становлення духовно багатой і морально довершеної особистості. Відтак виховання на морально-релігійному ґрунті має в Україні глибокі історичні корені й давні традиції.

Основна увага сучасних дослідників зосередилася на вивченні духовно-моральних цінностей як мети виховання (А. Богуш, О. Вишневський, Н. Миропольська, О. Сухомлинська), морально-духовних потреб (Ж. Петрочко), вікових особливостей морально-духовного розвитку особистості (В. Киричок, К. Чорна), формуванні духовного досвіду особистості у процесі виховання (В. Бриль, В. Оржеховська), впливу сім'ї на духовне становлення дитини (К. Журба, Л. Пovalій), використанні народно-релігійних традицій у сучасному вихованні (Л. Генік, М. Страшний), взаємодії сучасної педагогіки та релігії (Р. Анісімова, М. Євтух, Т. Тхоржевська), розробці християнської етичної парадигми виховання (Н. Бакланова, А. Васків, В. Жуковський, В. Хайруліна), використанні християнської етики як ефективного засобу виховання (В. Зеньковський, І. Куцак, М. Мельничук, Т. Саннікова).

Досвід багатьох країн Європи, зокрема країн пострадянського простору – нових членів ЄС – Литви, Латвії, Естонії, свідчить про доцільність ознайомлення учнів у загальноосвітній школі з релігійними цінностями, моральними і культурними традиціям релігій, при збереженні принципу добровільного вибору відповідного курсу [5].

Починаючи з 1992 року й дотепер, в Україні накопичено значний досвід вивчення курсів духовно-морального змісту. Такі курси вивчаються у школах Львівщини, Тернопільщини, Івано-Франківщини, Рівненщини, в АР Крим та в окремих школах в переважній більшості областей нашої країни.

Проте на сьогодні інтегрування християнських цінностей в освітній процес стикається з низкою проблем, що потребують теоретичного

осмислення й практичного розв'язання. Насамперед це проблема впровадження навчальної дисципліни, покликаної ознайомити учнів з основами релігійної моралі та формувати їх релігійну культуру. Згідно з рекомендацією МОН молодьспорту України батьки мають право вибору вивчення дітьми курсів духовно-морального спрямування. З-поміж них: «Етика», «Християнська етика», «Основи християнської етики», «Історія релігій», «Історія релігій світу і духовна культура», «Основи релігійної культури», «Християнська етика в українській культурі».

В означеному контексті постає як мінімум дві взаємозумовлені й взаємнеподільні проблеми. Перша – змістовне наповнення кожної з вище перелічених навчальних курсів. І друга не менш важлива проблема – підготовка фахівців, здатних на високому професійному рівні викладати курси духовно-морального спрямування.

Зважаючи, що зміст навчальної дисципліни насамперед обумовлений її дидактичними й виховними завданнями, було проаналізовано навчальні програми курсів духовно-морального спрямування. Відтак було встановлено певні розбіжності в методологічному підґрунті.

Приміром, укладачами курсу «Основи християнської етики» передбачено реалізацію наступних завдань:

- ознайомлення учнів з основами християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей;
- ознайомлення учнів з християнськими моральними цінностями: істини, благочестя, добра, любові, краси, гідності, обов'язку, совісті, честі;
- формування свідомої та відповідальної особистості учня на основі християнських духовних, моральних та культурних цінностей;
- створення належних морально-етичних умов для самопізнання, самореалізації [6, с. 4].

А в навчальній програмі «Етика» (для 5–6 класів) окреслено такі завдання:

- поглиблювати знання учнів про людину та моральні взаємини в суспільстві, основні моральні норми та цінності українського суспільства та людства, правила етикету, правила культури поведінки;
- удосконалювати вміння керуватися в поведінці моральними нормами та цінностями, виявляти дружелюбність, ввічливість, повагу й чуйність до інших, толерантність та милосердя, відрізняти моральність та аморальність;
- збагачувати досвід моральних взаємин з однолітками, батьками, вчителями, знайомими й незнайомими людьми;
- стимулювати пізнавальний інтерес учнів до етичного знання, до основ моральної культури [2].

Щодо змісту навчальних програм, то він визначається у відповідності з концептуальними засадами навчального курсу. Так

програма курсу «Основи християнської етики» сконцентрована на традиційних для України християнських духовних, моральних і культурних цінностях, поглибленому вивченні Біблії як однієї з фундаментальних основ християнського світогляду. Разом з тим повинно бути передбачено інформування учнів про основи духовності, моралі та культури інших світових релігій.

У пояснювальній записці до програми «Основи релігійної етики» зазначено, що вивчення цього навчального курсу спрямоване на: «визначені (християнські, мусульманські, іудейські тощо) духовні моральні і культурні цінності, поглиблене вивчення першоджерел відповідних релігій. Разом з тим повинно бути передбачено інформування учнів про християнські духовні, моральні та культурні цінності.

Автори стверджують, що особливістю програми курсу «Етика» є вивчення на науково-філософських засадах загальнолюдських цінностей, духовних, моральних і культурних надбань українського народу та світової цивілізації без конкретного акцентування на жодній із релігій [2].

Порівняння провідних завдань і основної частини навчальних програм засвідчують їх різне змістовне наповнення й декларують принаймні два різні виховні акценти. В першому випадку – це виховання особистості на засадах християнського віровчення; в другому – виховання особистості, яка свідомо дотримується норм загальнолюдської моралі. Кожен з означених пріоритетів має низку позитивних моментів.

Водночас різноманіття навчальних курсів та їх ідейна спрямованість засвідчує відсутність єдиного стандарту, здатного об'єднати освітній простір України. Адже рішення про викладання певного навчального курсу духовно-морального спрямування приймається на загальнодержавному, регіональному чи обласному рівнях. Отож, в українській освіті до сьогодні не вирішено питання про універсалізацію та взаємоузгодженість навчальних курсів духовно-морального спрямування.

Зважаючи на поліконфесійність і поліетнічність українського суспільства, поза увагою сучасної педагогіки не може залишатися питання добровільності. Проте батьки не мають вирішувати буде чи не буде їх дитина відвідувати урок, на якому вивчають основи певного релігійного віровчення, а мають обирати навчальний курс духовно-морального спрямування, що відповідатиме релігійним поглядам родини учня. Слід зауважити, що є сім'ї, які не сповідують жодної релігії, а відтак не бажають, щоб їх дитину прилучали до будь-яких релігійних віровчень. Отже, необхідно впроваджувати навчальний курс, покликаний ознайомлювати школярів з загальними нормами моралі та загальнолюдськими цінностями. Наприклад, у Франції діти з невіруючих сімей вивчають курс «Етики», побудований на світських засадах. Означений курс також має перебувати у колі дисциплін духовно-морального спрямування.

Задля розв'язання поставлених завдань першочерговою постає

проблема фахової підготовки вчителів. На думку О. Сухомлинської, духовну, моральну особистість не можна виховати без учителя, наставника, вихователя, тобто без людини, яка є поведирем для дітей та молоді у світ духовності [10]. Науковець визнає, що християнську етику має читати педагог, який глибоко обізнаний з християнством, Біблією, Старим Завітом і його десятьма заповідями, вільно володіє цим матеріалом, переносячи ці вічні ідеї до ситуацій і поведінки сьогodнішніх школярів [10].

На законодавчому рівні обумовлено, що предмети духовно-морального спрямування можуть викладати особи, які мають вищу педагогічну освіту та документ про проходження відповідної курсової підготовки на базі обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти [5].

На сьогодні підготовка вчителів означеного фаху відбувається в недержавних навчальних закладах (Львівський Католицький Університет) або на курсах фахової перепідготовки. Така ситуація видається нам неприйнятною. Позаяк в першому випадку відсутній єдиний стандарт, що може спричинити релігійну заангажованість вчителя. В другому випадку підготовка фахівців відбувається в продовж короткотривалого періоду (зазвичай впродовж трьох місяців) і присвячена підготовці лише до одного з курсів. Вважаємо, що професійне становлення вчителя начальних курсів духовно-морального спрямування потребує більш ґрунтовної підготовки та має охоплювати весь спектр морально-духовної проблематики як світського, так і релігійного змісту.

Реальними кроками на шляху розв'язання вищезазначених проблем визначаємо наступні заходи:

1. Комплексне дослідження закордонного досвіду у справі інтегрування релігійних вартостей в освітній процес.

2. Чітке визначення виховного потенціалу релігійного, передовсім християнського віровчення і передумови його інтеграції в освітній процес сучасної української школи.

3. Реалізація принципу добровільності має відбуватися через обрання одного з курсів духовно-морального спрямування (з врахуванням релігійних переконань батьків, а в старших класах і самих учнів, та зважаючи на побажання нерелігійних родин).

4. Розробка загальнодержавного стандарту викладання навчальних курсів духовно-морального спрямування.

5. Створення методичного центру, науково-дослідницька робота якого спрямовуватиметься на кваліфіковану допомогу вчителям означеного фаху.

6. Запровадження на гуманітарних (педагогічних або філософських) факультетах ВНЗ підготовки вчителів навчальних курсів духовно-морального спрямування.

Методологічне забезпечення й практична реалізація перелічених заходів можливі лише за умови подальших наукових досліджень у царині

професійної педагогіки, теорії і методики виховання, релігієзнавства, культурології та ін. Перспективними вважаємо дослідження проблем міжконфесійного і міжкультурного співіснування, оновлення концептуальних засад фахової підготовки педагогічних кадрів, удосконалення системи гуманітарної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геник Л. Я. Релігійно-моральне виховання молоді в навчальних закладах Східної Галичини (кінець ХІХ – поч. ХХ ст.) / Л. Я. Геник. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – 270 с.
2. Етика : програма для учнів 5–6 класів середніх загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – К., 2006. – Режим доступу : <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/> <http://shkola.ostriv.in.ua>
3. Євтух М. Б. Українська етнопедагогіка в навчально-виховному процесі як проблема вищої педагогічної освіти України / М. Б. Євтух, Т. Д. Тхоржевська // Вища і середня педагогічна освіта : наук.-метод. зб. – К. : Вища школа, 1993. – Випуск 16. – С. 45–50.
4. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua>.
5. Концептуальних засадах вивчення предметів духовно-морального спрямування в загальноосвітніх навчальних закладах (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pleyady.kiev.ua/index.php?go=Pages&file=print&id=103>
6. Основи християнської етики. 1–11 класи : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. – Острог, 2010. – 160 с.
7. Огірко О. В. Морально-етичні цінності християнства / О. В. Огірко // Духовний вибір українського народу : навчально-методичний посібник. – НУ «Острозька академія». – Острог, 2008. – С. 129–136.
8. Саннікова Т. В. Психолого-педагогічні умови духовного виховання підлітків / Т. В. Саннікова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К., 2005. – Кн. 1. – Вип. 8. – С. 42–47.
9. Стефанюк С. К. Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот / С. К. Стефанюк, Р. М. Голянчук / за заг. ред. Стефанюк С. К. – Харків : Кроссруд, 2010. – Вип. 2 – 68 с.
10. Сухомлинська О. В. Про «Християнську етику» без ілюзій [Електронний ресурс] / Ольга Василівна Сухомлинська // День. – № 88. – 5 червня 2007 р. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/182365/>
11. Тхоржевська Т. Д. Теоретико-методичні основи християнської педагогіки. Історико-педагогічний аспект : монографія / Т. Д. Тхоржевська, І. Я. Мищишин, Ю. А. Щербяк. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – Ч. І. – 480 с.